

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра соціальної роботи

На правах рукопису

Караваєва Ольга Олегівна

**«ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ОСІБ З
ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ»**

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня
бакалавра соціальної роботи

Науковий керівник:
професор кафедри соціальної роботи,
доктор психологічних наук, професор
Львовочкіна Антоніна Михайлівна

Допустити до захисту в ЕК
Кафедра соціальної роботи
Завідувач кафедри соціальної роботи,
Кандидат соціологічних наук, доцент
Люта Леся Петрівна

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Фактори соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни.....	5
1.1 Вплив воєнних конфліктів на життя осіб з інвалідністю.....	5
1.2 Соціальні, економічні чинники соціальної ізоляції людей з інвалідністю.....	9
1.3 Роль урядових органів та неприбуткових організацій в профілактиці соціальної ізоляції осіб з інвалідністю	28
Висновки до розділу 1	37
РОЗДІЛ 2. Профілактичні заходи для запобігання соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни.....	39
2.1 Методика та організація дослідження.....	39
2.2.Інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	40
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3. Приклади та успішні ініціативи профілактики соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни.....	45
3.1 Соціальні проекти для популяризації інформації про інвалідність.....	45
3.2 Програми психологічної підтримки людей з інвалідністю під час війни.....	48
Висновки до розділу 3.....	59
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Питання профілактики соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни є актуальною та важливою проблемою, яка потребує негайного уваги та вирішення. Війна несе за собою серйозні наслідки для всього суспільства й особливо вразливі під час війни саме люди з інвалідністю. Вони стикаються зі збільшеними перешкодами у доступі до основних ресурсів, послуг та можливостей, що призводить до їх соціальної ізоляції, тощо.

Актуальність обраної мною теми полягає в необхідності розробки ефективних стратегій та заходів для профілактики соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни. Це важливо для забезпечення їхніх прав, гідного життя та їх повноцінної участі в суспільстві.

Метою дипломної роботи є вивчення проблеми соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни та розробка рекомендацій щодо їх профілактики.

Завдання курсової наступні:

1. аналіз факторів, що спричиняють соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю під час війни.
2. вивчення існуючих практик та ініціатив, спрямованих на профілактику соціальної ізоляції в контексті війни.
3. розробка рекомендацій та стратегій для зменшення соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни.

Об'єкт: профілактика соціальної ізоляції.

Предмет: профілактика соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що застосування ефективних заходів та стратегій може допомогти зменшити соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю під час війни.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань будуть використані такі методи дослідження:

1. Аналіз наукової літератури та документів, що стосуються проблеми соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни.

2. Систематичний огляд існуючих практик та ініціатив, спрямованих на профілактику соціальної ізоляції.

3. Проведення спеціального опитування серед осіб з інвалідністю, які перебувають у зоні воєнного конфлікту.

4. Аналіз та узагальнення отриманих даних.

Загалом, дана дипломна робота спрямована на вивчення та розробку рекомендацій для профілактики соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни. Це дозволить покращити їхнє становище та забезпечити їхню повноцінну участь у суспільстві, не допускаючи їх відчуття відокремленості.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ОСІБ ІЗ ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

1.1 Вплив воєнних конфліктів на життя осіб з інвалідністю

Інвалідність є поняттям, яке охоплює різні види фізичних, розумових та психічних вад, які можуть впливати на функціонування та участь особи в суспільстві. Визначення терміну «інвалідність» варіюється в залежності від контексту, країни та системи класифікації. Однак, загальноприйняте визначення, котре визначає інвалідність як стан, коли функціонування людини обмежено внаслідок фізичних, психічних або розумових вад [10].

Щоб більш точно класифікувати інвалідність, розрізняють категорії інвалідності. Категорії інвалідності визначаються на основі типу, ступеня та тривалості функціональних обмежень, які впливають на здатність особи до самообслуговування, рухової активності, спілкування та зайнятості [14].

Категорії інвалідності можуть варіюватися в різних системах класифікації та відповідати вимогам конкретних правових актів або програм підтримки осіб з інвалідністю. Усвідомлення і розуміння різних категорій інвалідності є важливим для розроблення ефективних програм підтримки та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. Це допомагає забезпечити належну підтримку та ресурси, що відповідають конкретним потребам цих осіб.

Війни та збройні конфлікти негативно впливають на життя людей та суспільство в цілому. Однією з основних груп, що відчувають наслідки війни, є особи з інвалідністю. Збройні конфлікти призводять до серйозних травм, фізичних та психологічних вад, які можуть обмежувати функціонування та участь цих осіб у суспільстві.

Статистичні дані про інвалідність під час війни є важливим ресурсом для розуміння масштабів проблеми та розроблення ефективних стратегій підтримки. Огляд статистики щодо поширення інвалідності серед населення під час конфліктів допомагає виявити основні тенденції та виклики, з якими стикаються особи з інвалідністю.

Внаслідок воєнного конфлікту в Україні з 2014 року було зазначено значну кількість постраждалих та осіб з інвалідністю. За даними Міністерства соціальної політики України [16], станом на кінець 2020 року, кількість інвалідів серед воїнів, які брали участь у бойових діях, становила понад 40 тисяч осіб. Враховуючи це, можна припустити, що загальна кількість осіб з інвалідністю, які постраждали від україно-російської війни, може бути значно більшою.

Вплив конфліктів на збільшення кількості осіб з інвалідністю є серйозною проблемою, оскільки війни призводять до фізичних, психологічних та соціальних наслідків, які можуть обмежувати функціонування та участь осіб у суспільстві [11]. Варто зазначити основні фактори, які сприяють збільшенню кількості осіб з інвалідністю під час конфліктів:

- **травми та поранення** - воєнні дії, включаючи вибухи, обстріли та бойові дії, можуть призводити до серйозних фізичних травм, таких як ампутації, опіки, переломи кісток, травми голови та спини. Ці травми можуть призвести до фізичної інвалідності та обмежень у руховій активності.

- **психологічні травми** - війна може спричинити значні психологічні травми, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність та інші психічні розлади. Ці становища можуть обмежувати психічне здоров'я та функціонування осіб, що може призвести до соціальної ізоляції та обмеження участі у суспільстві.

- **втрати соціального середовища** - конфлікти можуть спричинити руйнування інфраструктури, втрату робочих місць, зміну житлових умов та переселення населення. Це може призвести до втрати соціальної підтримки, включаючи доступ до медичних послуг, освіти та зайнятості, що ускладнює процес реабілітації та соціальної інтеграції.

- **забруднення довкілля** - у зоні війни можуть виникати забруднення довкілля, наприклад, через руйнування інфраструктури та викиди військової техніки. Це може мати шкідливий вплив на здоров'я населення, зокрема на системи дихання та здатність до фізичної активності.

Збільшення кількості осіб з інвалідністю під час конфліктів ставить виклик перед суспільством щодо необхідності забезпечення адекватної медичної допомоги, реабілітації та соціальної підтримки для цих осіб. Це включає розробку та впровадження програм та політик, спрямованих на вдосконалення доступу до медичних та реабілітаційних послуг, створення безбар'єрного середовища та підтримку соціальної інтеграції інвалідів.

Фізичні та психологічні наслідки конфліктів для осіб з інвалідністю є серйозними та значущими. У зоні конфлікту індивіди з інвалідністю часто стикаються з фізичними травмами та інвалідністю, що виникають внаслідок насильства, обстрілів, вибухів та інших бойових дій [2]. Крім того, психологічне здоров'я таких осіб також страждає через емоційні травми, стрес і тривогу, пов'язані з конфліктом.

Фізичні травми під час конфліктів можуть включати ампутації, переломи кісток, опіки, поранення голови та спини. Ці травми можуть призвести до втрати функцій та обмежень у руховій активності. Внаслідок цього, інвалідність стає фізичним фактором, який впливає на щоденне функціонування та життя осіб.

Окрім фізичних наслідків, психологічні наслідки конфліктів також можуть бути значними. Особи з інвалідністю, які пережили фізичне або

моральне насильство над ними внаслідок війни, можуть отримати емоційні травми та страждати від посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривоги та інших психічних розладів. Це може призвести до зниження якості життя, збільшення соціальної ізоляції та обмеження участі у суспільстві.

Важливо розуміти, що фізичні та психологічні наслідки конфліктів для осіб з інвалідністю взаємопов'язані і можуть посилювати один одного. Наприклад, фізичні обмеження можуть підвищувати рівень стресу та тривоги, а психологічні травми можуть впливати на фізичну реабілітацію та відновлення.

Для покращення ситуації осіб з інвалідністю, які постраждали внаслідок конфлікту, необхідні комплексні підходи до медичної допомоги, реабілітації та психологічної підтримки. Важливо забезпечувати доступ до медичних послуг, фізичної терапії, протезування та інших реабілітаційних послуг. Крім того, надання психологічної підтримки, терапії та консультування може допомогти зменшити негативний вплив конфлікту на психологічне здоров'я і покращити якість життя цих осіб.

Усі заходи повинні бути спрямовані на створення безбар'єрного середовища, підтримку соціальної інтеграції та забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю, які постраждали внаслідок конфлікту. Це вимагає зусиль як з боку уряду та міжнародних організацій, так і з боку суспільства в цілому.

Перешкоди та бар'єри, які призводять до соціальної ізоляції осіб з інвалідністю, є серйозними проблемами, з якими вони стикаються в суспільстві. Ці перешкоди можуть бути фізичними обмеженнями, обставинами, що ускладнюють доступ до послуг та ресурсів, а також соціальними стереотипами та дискримінацією, які посилюють їх соціальну ізоляцію.

Фізичні обмеження та обставини, такі як недостатність адаптивних пристосувань у громадських місцях, недоступність транспорту, архітектурні бар'єри, можуть ускладнювати рух та самостійність осіб з інвалідністю. Вони можуть бути обмежені в доступі до освіти, зайнятості, медичної допомоги та інших необхідних послуг.

Соціальні стереотипи та дискримінація також є важливими факторами, що сприяють виникненню соціальної ізоляції [20]. Часто в суспільстві існують негативні уявлення та стереотипи щодо осіб з інвалідністю, що можуть впливати на їх взаємодію та сприйняття соціального оточення. Дискримінація може проявлятися у відмові в прийнятті на роботу, обмеженнях у доступі до послуг та ресурсів, негативному ставленні оточуючих людей.

Вищезазначені перешкоди та бар'єри мають серйозний вплив на життя осіб з інвалідністю, що може призводити до їх соціальної ізоляції. Ізоляція може впливати на їх самооцінку, самоповагу та психологічне благополуччя. Боротьба з цими перешкодами вимагає не лише зусиль з боку уряду та організацій, але й зміни в суспільній свідомості та культурі. Важливо працювати над формуванням толерантного суспільства, де особи з інвалідністю мають рівні права та можливості для повноцінної участі у всіх сферах життя.

1.2 Соціальні, економічні чинники соціальної ізоляції осіб з інвалідністю

У цьому підрозділі мною розглянуто соціальні, економічні та психологічні чинники, які призводять до соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час воєнних конфліктів. Соціальна ізоляція становить серйозну проблему для осіб з інвалідністю, оскільки вона поглиблює їхню

вразливість і обмежує доступ до необхідних ресурсів і послуг. Розуміння цих чинників дозволить розробити ефективні заходи для профілактики соціальної ізоляції та поліпшення якості життя цієї категорії осіб під час війни.

Фізичне середовище та інфраструктура є важливими факторами, що впливають на якість життя та інтеграцію осіб з інвалідністю в суспільство. Недостатня доступність та дезадаптованість фізичного середовища можуть створювати перешкоди та обмеження для осіб з інвалідністю, призводячи до їх соціальної ізоляції. Варто розглянути основні аспекти цієї проблеми.

По-перше, однією з ключових причин ізоляції осіб з інвалідністю є недостатня доступність фізичного середовища. Будівлі, громадські простори, транспортні засоби та інші об'єкти часто не пристосовані для використання людьми з різними видами інвалідності[6]. Відсутність пандусів, підйомників, спеціальних пристроїв ускладнює їх доступ до цих місць. Це може призвести до обмеження можливостей у руху, комунікації та використанні послуг для осіб з інвалідністю.

По-друге, недостатня адаптованість інфраструктури також створює бар'єри для осіб з інвалідністю. Наприклад, недоступність обладнання та пристроїв у медичних установах може ускладнювати отримання необхідної медичної допомоги. Відсутність адаптованих туалетів, душових, кухонь та інших побутових приміщень у громадських просторах обмежує можливості самообслуговування та виконання повсякденних потреб [17].

Крім того, недостатня доступність транспортних засобів та інфраструктури також може відігравати роль у соціальній ізоляції осіб з інвалідністю. Недоступність розширених систем громадського транспорту, відсутність підйомників у метро, відсутність адаптованих транспортних

засобів у сільських районах та інших регіонах ускладнюють їх мобільність та можливість отримання освіти, роботи та інших послуг.

Залежно від країни та регіону, проблема недостатньої доступності та адаптованості фізичного середовища та інфраструктури для осіб з інвалідністю може варіюватися. Однак, загальна тенденція свідчить про необхідність розвитку імовірних заходів, таких як встановлення адаптованих пандусів, ліфтів, підйомників, створення спеціальних пристроїв та обладнання для полегшення руху осіб з інвалідністю, а також створення адаптованих транспортних систем та послуг.

Фізичне середовище та інфраструктура мають значний вплив на ізоляцію осіб з інвалідністю. Недостатня доступність та адаптованість об'єктів і місць обмежує їх можливості та ускладнює реалізацію їх потреб та цілей. Щоб забезпечити соціальну інтеграцію осіб з інвалідністю, необхідно звернути увагу на покращення фізичного середовища, розвиток доступної та адаптованої інфраструктури та забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства, незалежно від їх індивідуальних особливостей та потреб.

Відсутність доступу до освіти та працевлаштування також є серйозним чинником соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Освіта та можливість мати роботу впливають на їх самооцінку, самореалізацію та можливість активної участі в суспільстві. Зосередимо увагу на проблемах, які виникають в зв'язку з відсутністю доступу до освіти та працевлаштування для осіб з інвалідністю .

По-перше, обмежений доступ до освіти призводить до нерівності осіб з інвалідністю зі своїми здоровими ровесниками [12]. Через фізичні обмеження, відсутність адаптованих умов навчання або недостатню підготовку педагогічних кадрів, деякі особи з інвалідністю зіткнулися з перешкодами у доступі до якісної освіти. Це може призводити до відчуття виключення, відсторонення та невпевненості у своїх здібностях.

По-друге, обмежені можливості працевлаштування також впливають на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю [5]. Бар'єри в доступі до праці можуть включати недостатній доступ до пристосованих робочих місць, недосконалі законодавчі норми, стереотипи та дискримінацію. В результаті особи з інвалідністю можуть зазнавати відчуття безсилля, втрати самооцінки та обмежених можливостей для самостійного забезпечення своїх потреб.

Важливо зазначити, що відсутність доступу до освіти та працевлаштування не тільки призводить до соціальної ізоляції осіб з інвалідністю, але й ускладнює їх економічне самостійне існування та можливість здобуття фінансової незалежності [3].

Для подолання цих проблем необхідно прийняти комплексні заходи. Потрібно забезпечити адаптовану та доступну освіту для всіх осіб з інвалідністю, включаючи адекватні навчальні програми, спеціалізовані педагогічні підходи та фізичну доступність. Крім того, необхідно впроваджувати антидискримінаційну політику та сприяти створенню адаптованих робочих місць та програм підтримки для осіб з інвалідністю. Тільки таким чином буде можливо забезпечити рівні можливості для всіх громадян та знизити рівень соціальної ізоляції осіб з інвалідністю.

У підсумку, відсутність доступу до освіти та працевлаштування є серйозним чинником, що призводить до соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Це вимагає системних зусиль уряду, суспільства та всіх зацікавлених сторін для створення рівних можливостей, забезпечення доступності та адаптованості освіти та працевлаштування для всіх осіб з інвалідністю. Тільки шляхом забезпечення інклюзивного середовища ми зможемо подолати соціальну ізоляцію та побудувати більш справедливе та рівноправне суспільство для всіх.

Стереотипні уявлення про інвалідність є одним з важливих чинників, котрі сприяють соціальній ізоляції осіб з інвалідністю. Ці

стереотипи створюють негативні уявлення, упередженості та обмеження, які ускладнюють їх повсякденне життя та взаємодію зі суспільством. У даній статті розглянемо, як стереотипи про інвалідність впливають на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю та можливі шляхи подолання цього негативного явища.

Стереотипи про інвалідність формуються на основі недостатньої інформації, неправильних уявлень та негативного ставлення до осіб з інвалідністю. Часто інвалідність сприймається як щось неповноцінне, а особи з інвалідністю поміщаються в шаблони "неспроможних", "обмежених" чи "бременем" для суспільства. Це призводить до відчуття відокремленості, відмови від соціальних контактів та інші форми соціальної ізоляції.

Стереотипи про інвалідність також можуть впливати на можливості осіб з інвалідністю отримати освіту та працевлаштування. Часто вони стикаються з дискримінацією та обмеженнями на робочому місці через неправильне сприйняття їх можливостей та навичок [4]. Це може призводити до економічної незахищеності та залежності від соціальних допомог та підтримки, що подальше посилює їх соціальну ізоляцію.

Щоб подолати соціальну ізоляцію, пов'язану зі стереотипами про інвалідність, потрібні комплексні заходи. По-перше, необхідно освітлювати суспільство щодо реальних можливостей, досягнень та потреб осіб з інвалідністю. Заохочувати відкрите сприйняття та розуміння різноманітності. По-друге, важливо забезпечити доступність фізичного середовища та інфраструктури для осіб з інвалідністю, щоб вони могли активно брати участь у суспільному житті. По-третє, необхідно розробляти та впроваджувати політики та програми, спрямовані на підтримку осіб з інвалідністю в отриманні освіти та працевлаштуванні, забезпечення соціального захисту та економічної стабільності.

Оскільки стереотипні уявлення про інвалідність мають глибокі корені в суспільстві, зміна цієї проблеми вимагає часу, зусиль і спільної роботи всіх зацікавлених сторін. Але лише шляхом усунення стереотипів і негативних уявлень про інвалідність можна створити справедливе та інклюзивне суспільство, де особи з інвалідністю матимуть повноправне місце та можливості для розвитку та участі.

Недооцінка та підвищений контроль є серйозними чинниками, що сприяють соціальній ізоляції осіб з інвалідністю. Ці явища створюють нерівноправні умови, обмежують можливості участі в суспільному житті та зменшують самостійність та автономію цих осіб. Далі розглянемо, як недооцінка та підвищений контроль впливають на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю та шляхи подолання цих негативних явищ.

Недооцінка осіб з інвалідністю проявляється відчуттям, що їхні можливості, знання та навички є менш цінними чи важливими порівняно з особами без інвалідності. Це може призводити до обмеження доступу до різних сфер життя, таких як освіта, працевлаштування, культура та соціальні послуги. Недооцінка може також проявлятися у формі ставлення до осіб з інвалідністю як до об'єктів пожертви або безпомічних індивідів, що веде до підвищення їхньої залежності та зниження самоповаги.

Підвищений контроль, з свого боку, передбачає стеження, нагляд та втручання у життя осіб з інвалідністю з боку соціального оточення. Це може виявлятися у перевірках, надмірному контролі, забороні на самостійні дії та прийнятті рішень. Підвищений контроль обмежує автономію та самостійність осіб з інвалідністю, призводить до відчуття неповноти та нездатності брати участь у суспільному житті на рівних з особами без інвалідності.

Для подолання недооцінки та підвищеного контролю необхідно проводити освітню роботу та просувати усвідомлення рівних прав та можливостей для всіх людей, незалежно від їхньої фізичної або

психологічної становища. Для цього важливо сприяти інклюзії та створювати можливості для активної участі осіб з інвалідністю у суспільному житті, включаючи освіту, працевлаштування, культурні заходи та інші сфери.

Потрібно підтримувати розвиток адаптованих програм та послуг, що сприяють самостійності та соціальній інтеграції осіб з інвалідністю. Це може включати створення доступних середовищ та інфраструктури, розробку програм професійної підготовки та реабілітації, забезпечення соціальної підтримки та фінансових послуг.

Зміна стереотипних уявлень та подолання недооцінки та підвищеного контролю є складним процесом, що потребує участі всього суспільства. Розуміння та прийняття різноманітності, підтримка інклюзивного середовища та розвиток політик і програм, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для всіх, є ключовими компонентами у подоланні соціальної ізоляції осіб з інвалідністю [9].

Соціальне відокремлення та стигматизація є чинниками, що сприяють соціальній ізоляції осіб з інвалідністю. Ці явища породжують бар'єри та перешкоди для повноцінної участі інвалідів у суспільстві, обмежують їхні можливості, підтримують соціальну відстань та викликають дискримінацію. У даній статті розглянемо, як соціальне відокремлення та стигматизація впливають на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю та шляхи подолання цих негативних явищ.

Соціальне відокремлення означає відчуження та відсторонення осіб з інвалідністю від суспільства. Це може бути результатом фізичних, архітектурних та комунікаційних бар'єрів, які ускладнюють доступ до основних послуг та ресурсів. Наприклад, відсутність підйомників у громадських будівлях, недоступність транспорту, відсутність адаптованих інформаційних матеріалів. В результаті, особи з інвалідністю можуть

почуватися відчуженими та непотрібними у суспільстві, що призводить до соціальної ізоляції.

Стигматизація, у свою чергу, пов'язана з негативними уявленнями, стереотипами та упередженнями, що пов'язуються з інвалідністю. Це може призводити до відчуття неприйняття, осуду та нерівності соціального статусу. Люди з інвалідністю можуть стикатися з відмовою в працевлаштуванні, обмеженим доступом до освіти та послуг, ставленням, що базується на недооцінці їхніх здібностей та потенціалу. Це веде до втрати самооцінки, невпевненості та зниження мотивації до соціальної активності, що підсилює соціальну ізоляцію.

Для подолання соціального відокремлення та стигматизації необхідно проводити широкомасштабну освітню роботу, спрямовану на поширення свідомості про права та потреби людей з інвалідністю. Важливо просувати ідею інклюзивного суспільства, де кожна людина має рівні можливості та доступ до освіти, праці, культурних та соціальних заходів. Також необхідно здійснювати заходи щодо адаптації фізичного середовища та інфраструктури, забезпечення доступу до послуг та можливостей для всіх, незалежно від їхньої фізичної або психологічної становища.

В підсумку, соціальне відокремлення та стигматизація є серйозними чинниками соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Вони породжують бар'єри та перешкоди для повноцінної участі інвалідів у суспільстві та обмежують їхні можливості. Проте, за допомогою освітньої роботи, адаптації фізичного середовища та інфраструктури, а також розбудови інклюзивного суспільства, можна подолати ці негативні явища і створити рівні умови для всіх людей, незалежно від їхньої фізичної або психологічної становища.

Економічна незахищеність та бідність є економічними чинниками, які призводять до соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Ось список

проблем, які виникають внаслідок економічної незахищеності та бідності у контексті інвалідності та їх вплив на соціальну ізоляцію.

По-перше, економічна незахищеність осіб з інвалідністю може виникати внаслідок нездатності зайняти оплачувану роботу або отримувати стабільний дохід. Фізичні обмеження та недостатня доступність адаптованих робочих місць часто обмежують можливості працевлаштування для осіб з інвалідністю. Це призводить до залежності від соціальних допомог та недостатнього фінансового забезпечення, що ускладнює їх життя та сприяє соціальній ізоляції.

По-друге, бідність є серйозним економічним чинником, який сприяє соціальній ізоляції осіб з інвалідністю. Низький рівень доходів і обмежені можливості доступу до основних матеріальних ресурсів, таких як житло, харчування, медичні послуги та освіта, погіршують якість життя і ставлять осіб з інвалідністю в вразливе положення. Бідність також може обмежувати можливості участі в культурному та суспільному житті, що призводить до відчуття відчуження та соціальної відстороненості.

Для подолання цих проблем необхідно прийняти заходи, спрямовані на поліпшення економічного становища осіб з інвалідністю. Потрібно забезпечити рівні можливості для отримання освіти та професійного навчання, що дозволить їм займати оплачувану роботу та розвивати свої професійні навички. Крім того, важливо створити програми підтримки, які надають фінансову допомогу та доступ до необхідних послуг для осіб з інвалідністю. Наприклад, можуть бути впроваджені соціальні програми, які забезпечують гарантований мінімальний дохід або фінансову допомогу для забезпечення життєвих потреб осіб з інвалідністю.

Важливо також розширювати можливості для осіб з інвалідністю у сфері підприємництва та самозайнятості. Заохочення розвитку соціального підприємництва та створення сприятливих умов для створення власного

бізнесу може допомогти забезпечити економічну стабільність і самодостатність для осіб з інвалідністю.

Бідність та втрата засобів до існування також сприяють виникненню соціальних стереотипів та дискримінації. Інваліди можуть стикатися з упередженими уявленнями про їхню здатність до праці та незалежне життя, що призводить до їхньої соціальної відмежованості та ізоляції. Відчуття безсилля та невпевненості, які виникають унаслідок втрати засобів до існування, можуть призвести до погіршення психологічного становища інвалідів, що додатково підсилює соціальну ізоляцію.

Для подолання соціальної ізоляції, що виникає внаслідок втрати засобів до існування через війну, необхідно здійснювати комплексний підхід. Перш за все, потрібно забезпечити доступ до соціальних програм та послуг, які надають матеріальну допомогу, медичну підтримку та реабілітаційні послуги для інвалідів. Далі, важливо розвивати економічні можливості та працевлаштування для інвалідів, забезпечувати їх підтримку у процесі навчання та отримання професійних навичок й можливостей для самозабезпечення та незалежного життя.

Важливим кроком є також боротьба зі стереотипними уявленнями та дискримінацією, пов'язаною з економічною незахищеністю та бідністю інвалідів. Необхідно проводити інформаційні кампанії, спрямовані на усунення стереотипів та підвищення свідомості суспільства про потреби та можливості осіб з інвалідністю. Також важливо створити рівні умови доступу до освіти та працевлаштування, забезпечити адаптовані сервіси та програми підтримки, що дозволять інвалідам розвиватися, здобувати нові навички та забезпечувати своє існування.

Крім того, уряди та міжнародні організації повинні сприяти розбудові інклюзивного середовища, яке враховує потреби та можливості осіб з інвалідністю. Це означає розробку та впровадження нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав інвалідів, а також

вдосконалення інфраструктури, в тому числі доступності будівель, транспорту та інших громадських просторів для людей з різними видами інвалідності.

Загалом, втрата засобів до існування через війну є актуальним нині чинником соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Щоб подолати цю ізоляцію, потрібно забезпечити доступ до матеріальної та медичної допомоги, створити економічні можливості та працевлаштування, боротися зі стереотипними уявленнями та дискримінацією, а також розвивати інклюзивне середовище, що сприяє соціальній інтеграції інвалідів.

У підсумку, економічна незахищеність та бідність є серйозними економічними чинниками, які сприяють соціальній ізоляції осіб з інвалідністю. Це вимагає системних зусиль уряду, суспільства та всіх зацікавлених сторін для створення рівних можливостей, забезпечення соціального захисту, доступності до освіти та працевлаштування для осіб з інвалідністю. Тільки шляхом забезпечення економічної стабільності та рівних можливостей ми зможемо подолати соціальну ізоляцію та забезпечити гідне життя для всіх людей з інвалідністю.

Відсутність доступу до медичних послуг є серйозним чинником соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Інвалідність вимагає постійного медичного спостереження, лікування та реабілітації, і якщо ці послуги недоступні або обмежені, це призводить до загрози фізичному та психологічному здоров'ю інвалідів, а також обмежує їх можливості для активної участі в суспільному житті.

Одним з основних чинників відсутності доступу до медичних послуг є фінансові обмеження. Багато інвалідів мають низький дохід або живуть в умовах бідності, що ускладнює їх можливість оплатити необхідну медичну допомогу, ліки та реабілітаційні послуги. Вартість медичних

процедур і обладнання також може бути надто високою для багатьох інвалідів та їх сімей.

Крім того, фізичні обмеження та недоступна інфраструктура також можуть перешкоджати доступу інвалідів до медичних установ. Будівлі, лікарні та клініки часто не пристосовані до потреб інвалідів, включаючи відсутність підйомників, рельєфних доріжок та інших засобів для полегшення руху. Це ускладнює самостійний доступ інвалідів до медичних послуг та обмежує їх свободу вибору лікаря та лікувального закладу.

Негативні уявлення та стереотипи також можуть призводити до обмеження доступу інвалідів до медичної допомоги. Медичний персонал може мати неправильні уявлення про інвалідність, що призводить до недооцінки їх потреб і відмови у наданні належної медичної допомоги. Це створює соціальну ізоляцію для інвалідів і погіршує їх стан здоров'я.

Для подолання цього чинника соціальної ізоляції необхідно забезпечити доступність медичних послуг для всіх інвалідів, незалежно від їх фінансового стану, місця проживання та фізичних обмежень. Це може включати зниження вартості медичних процедур та ліків для інвалідів, розвиток інклюзивної інфраструктури в медичних установах та навчання медичного персоналу про особливості допомоги інвалідам. Також важливо боротися зі стереотипами та негативними уявленнями про інвалідність у медичній сфері та пропагувати рівність доступу до медичних послуг для всіх людей.

Травма та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є психологічними чинниками соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. У результаті конфліктів, війн та інших насильницьких подій, інваліди можуть зазнати фізичних травм та психологічних переживань, що впливають на їх функціонування та сприйняття оточуючого середовища.

Посттравматичний стресовий розлад є реакцією на пережите насильство або травматичну подію і може супроводжуватися набором симптомів, таких як повторні спогади, кошмари, параноя, а також соціальна відчуженість та погіршення якості життя.

Ці фізичні та психологічні наслідки травми і ПТСР можуть призвести до соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Інваліди, які стикаються з цими проблемами, можуть відчувати незручність та стрес під час спілкування з оточуючими, відмовлятися від участі в суспільних заходах та подіях і відчувати відчуженість від свого оточення.

Крім того, травма та ПТСР можуть впливати на робочу здатність та працевлаштування інвалідів. Симптоми ПТСР, такі як погана концентрація, тривога та переживання, можуть ускладнювати здатність до виконання роботи та спілкування на робочому місці. Це може призвести до втрати робочих місць і недоступності нових можливостей працевлаштування для інвалідів.

Для подолання цього психологічного чинника соціальної ізоляції осіб з інвалідністю необхідно забезпечити доступ до належної психологічної підтримки та терапевтичних послуг. Психотерапевтичні методи, такі як когнітивно-поведінкова терапія та емоційно-фокусована терапія, можуть допомогти інвалідам подолати наслідки травми та ПТСР, зменшити соціальну відчуженість та покращити їх якість життя. Також важливо забезпечити підтримку та реабілітаційні послуги для фізичних травм, щоб інваліди могли повернутися до своїх щоденних функцій та активного участі у суспільстві.

Усунення цього чинника соціальної ізоляції також потребує впровадження просвітницьких кампаній, спрямованих на зміну стереотипних уявлень про травму та ПТСР. Важливо підкреслити, що ці стани не є слабкістю або недостатком, але можуть впливати на життя будь-кого, незалежно від їхнього статусу. Пропагування інклюзивного

підходу до інвалідів та створення безбар'єрного середовища можуть допомогти зменшити соціальну ізоляцію інвалідів, надати їм рівні можливості та покращити їхнє соціальне включення.

Втрата самооцінки та відчуття неприйнятності є значущими чинниками соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Інваліди можуть відчувати низьку самооцінку та відсутність впевненості через свої фізичні або психологічні обмеження, а також через відношення оточуючих і стереотипи, пов'язані з інвалідністю.

Часто інваліди зіштовхуються зі зниженими очікуваннями та відмовою від суспільства від їхнього активного участі. Це може призводити до поступового відчуття неприйнятності та відмежування від суспільства. Втрата самооцінки та відчуття неприйнятності можуть затримати інваліда від розкриття свого потенціалу, встановлення особистих та професійних цілей та реалізації себе в різних сферах життя.

Стереотипи, пов'язані з інвалідністю, можуть посилювати ці негативні почуття та поглиблювати соціальну ізоляцію. Інваліди можуть бути помічені неправильним сприйняттям, поганим ставленням та дискримінацією. Це може вплинути на їх відношення до самого себе та створити перешкоди для їхнього соціального включення та розвитку.

Для подолання цього чинника соціальної ізоляції необхідно проводити освітні кампанії та свідомо працювати над зміною уявлень та стереотипів щодо інвалідності. Важливо наголосити на унікальності та різноманітності кожної особи, незалежно від їхнього фізичного або психологічного стану. Підтримка психологічної та соціальної реабілітації, включаючи групові сесії та індивідуальну терапію, може допомогти інвалідам відновити свою самооцінку та відчуття приналежності до суспільства.

Важливо також підтримувати та сприяти формуванню інклюзивного середовища, де інваліди можуть брати участь у різних сферах життя,

включаючи освіту, працю, культуру та громадські заходи. Посилення свідомості, освіти та розуміння щодо потреб та прав інвалідів може сприяти зменшенню соціальної ізоляції та підвищенню їхнього соціального включення.

В заключенні, втрата самооцінки та відчуття неприйнятності, спричинені стереотипами та відмовою оточуючих, є значущими чинниками соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Це створює перешкоди для їхнього розвитку, самореалізації та соціального включення. Зміна уявлень та стереотипів, підтримка самооцінки та створення інклюзивного середовища можуть сприяти подоланню цього чинника соціальної ізоляції та покращенню якості життя інвалідів.

Відчуття страху та безпорадності виступають психологічними чинниками соціальної ізоляції осіб з інвалідністю. Інваліди можуть відчувати страх у зв'язку зі своєю інвалідністю, оскільки вона може ставити їх у вразливе положення або обмежувати їх рухову, фізичну або когнітивну самостійність. Це може призводити до відчуття безпорадності та нездатності справлятися зі звичайними життєвими ситуаціями.

Страх і безпорадність можуть посилюватися через негативні уявлення та стереотипи, що існують у суспільстві щодо інвалідності. Інваліди можуть боятися взаємодіяти зі світом навколо них через страх відхилення, неприйнятності або негативного ставлення. Це може перешкоджати їхній активній участі в суспільстві, соціальному взаємодії та формуванню соціальних зв'язків.

Відчуття страху та безпорадності можуть також виникати через недостатню підтримку та доступ до ресурсів. Відсутність адаптованих сервісів, програм підтримки та соціальних послуг може підсилювати почуття вразливості та безпорадності у інвалідів. Вони можуть відчувати, що немає достатньої підтримки та можливостей для розвитку та самореалізації.

Для подолання цього чинника соціальної ізоляції важливо забезпечити інвалідам безпечне та сприятливе середовище, де вони можуть відчувати себе захищеними та підтриманими. Забезпечення доступу до адаптованих сервісів, послуг та програм підтримки, включаючи психологічну підтримку та консультування, може допомогти інвалідам подолати страх та безпорадність.

Також важливо проводити освітні кампанії, спрямовані на зміну стереотипних уявлень та поглядів щодо інвалідності. Свідоме сприйняття інвалідів як активних, цінних членів суспільства може допомогти зменшити страх та безпорадність, а також підвищити рівень соціальної підтримки та захисту прав осіб-інвалідів.

Узагалі, розуміння важливості подолання відчуття страху та безпорадності для інвалідів є ключовим кроком у створенні більш інклюзивного та прийняттого середовища. Це допоможе забезпечити більш рівні умови для розвитку, самореалізації та соціального включення осіб з інвалідністю.

Вплив війни на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю: руйнування інфраструктури та перешкоди в доступі до послуг. Війна, незалежно від свого масштабу та тривалості, має серйозний вплив на життя людей, особливо на тих, хто живе з інвалідністю. Воєнні конфлікти можуть призводити до руйнування інфраструктури та створювати перешкоди в доступі до основних послуг, що є важливими для інвалідів. Це може спричинити соціальну ізоляцію та погіршення як фізичного, так і психологічного стану цих осіб.

Одним з головних наслідків війни є руйнування інфраструктури. Будинки, медичні заклади, установи освіти та інші важливі об'єкти можуть бути пошкоджені або зруйновані. Це створює значні труднощі для інвалідів у доступі до необхідних послуг. Наприклад, після війни медичні заклади можуть бути зруйновані або позбавлені необхідного обладнання

та медикаментів, що ускладнює отримання медичної допомоги особам з інвалідністю. Руйнування інфраструктури також може призвести до обмеження доступу до установ освіти та робочих місць, що ускладнює інтеграцію інвалідів у суспільство та розвиток їх потенціалу.

Перешкоди в доступі до послуг є ще одним важливим чинником, що сприяє соціальній ізоляції інвалідів під час війни. Воєнні конфлікти можуть призводити до обмежень у пересуванні, закриття доріг та інших комунікаційних маршрутів. Це може ускладнити доступ інвалідів до медичних закладів, установ освіти, робочих місць та інших необхідних послуг. Недоступність транспорту та інфраструктури для інвалідів також може створювати перешкоди в їх повсякденному житті та соціальній активності.

Важливо зазначити, що обмежений доступ до послуг та руйнування інфраструктури під час війни особливо впливають на інвалідів, які можуть володіти обмеженими фізичними здібностями або потребувати спеціальних послуг та підтримки. Вони можуть стикатися зі значними перешкодами у забезпеченні своїх потреб і вимог, що призводить до відчуття відокремлення від суспільства та соціальної ізоляції.

Загалом, руйнування інфраструктури та перешкоди в доступі до послуг є також серйозними економічними чинниками соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни. Для подолання цих проблем необхідно здійснювати зусилля з відновлення інфраструктури, забезпечення доступу до необхідних послуг та розробки адаптованих програм та сервісів, спрямованих на підтримку інвалідів. Тільки шляхом усунення цих перешкод можна забезпечити більш інклюзивне та справедливе суспільство для всіх його членів, незалежно від їхньої фізичної здатності.

Відсутність адаптованих програм та послуг для підтримки як чинник впливу війни на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю. Воєнні конфлікти мають серйозний вплив на життя осіб з інвалідністю, особливо коли вони

стикаються з відсутністю адаптованих програм та послуг для їх підтримки. У таких ситуаціях інваліди можуть почуватися відокремленими, невідтриманими та соціально ізольованими, оскільки не мають доступу до необхідної допомоги, підтримки та ресурсів.

Одним з основних наслідків війни є нестабільність і знищення соціальних структур та систем, які забезпечують підтримку та допомогу інвалідам. Це може включати втрату медичних закладів, реабілітаційних центрів, шкіл інклюзивної освіти та інших важливих установ. Навіть якщо такі установи вціліють під час конфлікту, вони можуть бути перевантажені, позбавлені ресурсів та неспроможними забезпечити адекватну допомогу.

Відсутність адаптованих програм та послуг також ускладнює доступ інвалідів до необхідних ресурсів і можливостей. Це можуть бути програми реабілітації, професійної підготовки та працевлаштування, доступ до транспорту та інфраструктури, соціальна підтримка та консультування. Відсутність цих програм і послуг позбавляє інвалідів можливостей для розвитку свого потенціалу, самореалізації та активної участі у суспільстві. Це сприяє їхній соціальній ізоляції та зниженню якості життя. Подолання цього чинника вимагає комплексного підходу та спільних зусиль уряду, громадських організацій та міжнародного співтовариства. Необхідно створювати та розвивати адаптовані програми та послуги, спрямовані на задоволення потреб інвалідів у різних сферах життя. Це можуть бути програми реабілітації та соціальної адаптації, освітні та професійні програми, забезпечення доступу до медичних послуг та реабілітаційних центрів, підтримка в трудовій адаптації та працевлаштуванні.

Крім того, важливо підтримувати міжнародні стандарти та угоди, спрямовані на захист прав інвалідів, включаючи Конвенцію ООН про права інвалідів. Це забезпечить надання адекватної допомоги та підтримки особам з інвалідністю незалежно від контексту війни або конфлікту.

Узагальнюючи, відсутність адаптованих програм та послуг для підтримки стає серйозним чинником впливу війни на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю. Розвиток і впровадження таких програм є важливим кроком у забезпеченні рівних можливостей, соціальної інклюзії та покращенні якості життя інвалідів, незалежно від умов, у яких вони перебувають.

Стрес і дезорієнтація у воєнному конфлікті як чинник впливу війни на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю. Воєнні конфлікти мають серйозні наслідки для всіх людей, а особливо для осіб з інвалідністю. У таких ситуаціях інваліди можуть досліджувати стрес та дезорієнтацію, що призводить до їх соціальної ізоляції. Стрес і дезорієнтація стають чинниками, які поглиблюють проблеми, з якими стикаються інваліди, і ускладнюють їхню адаптацію до нових умов.

Воєнний конфлікт може спричинити фізичну, емоційну та психологічну травму серед осіб з інвалідністю. Фізична травма може виникнути внаслідок прямих травматичних пошкоджень або втрати функцій органів та кінцівок через військові дії. Емоційна травма пов'язана зі страхом, тривогою та посттравматичним стресовим розладом, що можуть виникати внаслідок жахливих подій, які бачили або пережили інваліди під час конфлікту.

Ці стресові фактори і дезорієнтація можуть призвести до зниження самооцінки, почуття неприйнятності, страху та безпорадності у інвалідів. Це може стати перешкодою для їх активної участі у суспільстві та залучення до соціальних, освітніх та працевлаштувальних процесів. Інваліди можуть відчувати себе непокірними та відсунутими від суспільства, що призводить до соціальної ізоляції.

Однак, важливо розуміти, що стрес і дезорієнтація не є неодмінними наслідками війни для всіх інвалідів. Індивідуальні реакції на стрес залежать від багатьох факторів, включаючи особистість, підтримку

оточення та доступ до ресурсів для психологічної підтримки. Тому важливо забезпечити доступ інвалідам до необхідних медичних та психологічних послуг, які можуть допомогти їм подолати стрес і зберегти психологічне здоров'я.

Розуміння впливу стресу і дезорієнтації на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю в умовах воєнного конфлікту допоможе розробити ефективні програми підтримки та реабілітації. Важливо забезпечити доступність психологічної допомоги та підтримки для інвалідів, а також навчати їх ефективним стратегіям подолання стресу та зміцнення психологічного стану.

Узагальнюючи, стрес і дезорієнтація у воєнному конфлікті є психологічним чинником впливу на соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю. Важливо забезпечити доступ до психологічної допомоги та підтримки, щоб допомогти інвалідам подолати стрес, зберегти психологічне здоров'я та покращити їх якість життя.

1.3 Роль урядових органів та неприбуткових організацій в профілактиці соціальної ізоляції

Закони та міжнародні документи, що регулюють права та соціальний захист осіб з інвалідністю під час війни, відіграють важливу роль у забезпеченні їхньої захищеності та підтримки. Ці нормативні акти встановлюють права інвалідів, визнають їх гідність та необхідність включення в суспільство. Нижче наведені деякі з найважливіших законів та міжнародних документів, що стосуються цієї проблематики.

Конвенція про права людини (1948)

Стаття 1: Всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах.

Стаття 7: Усі рівні перед законом і мають право на рівну захист від закону.

Конвенція про права людини з обмеженими можливостями (2006)

Забезпечення повноцінного та рівного використання всіх прав людини та основними свободами для всіх інвалідів без будь-якої дискримінації.

Конвенція про права дитини (1989)

Стаття 23: Дитина з інвалідністю має право на повноцінне, активне та незалежне життя, а також на доступ до освіти та розвитку.

Закон України "Про захист прав інвалідів" (2011)

Гарантує права інвалідів на рівні можливості, соціальний захист, доступ до освіти та працевлаштування.

Конвенція про права людини у сфері праці (1948)

Забезпечення працівникам з інвалідністю рівних можливостей працювати, включаючи належне оплачувану працю та захист від дискримінації. Ці закони та міжнародні документи створюють правову основу для захисту прав та соціального захисту осіб з інвалідністю під час війни. Вони визнають необхідність створення сприятливих умов для їхньої повноцінної участі у суспільстві та забезпечення їхньої гідності. Реалізація цих законів та документів вимагає активного залучення урядових органів та неприбуткових організацій для забезпечення належного захисту та підтримки осіб з інвалідністю під час війни.

Державні програми та механізми, спрямовані на забезпечення інклюзії, є важливими інструментами для підтримки та захисту прав осіб з інвалідністю. Ось кілька прикладів таких програм і механізмів:

Законодавчі акти

Країни можуть приймати закони та положення, що гарантують права та захист осіб з інвалідністю. Наприклад, закони про рівні можливості, закони про доступність, закони про недискримінацію. Ці закони

встановлюють правову базу для захисту прав та забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю.

Національні програми і стратегії

Держави можуть розробляти національні програми та стратегії, спрямовані на поліпшення умов життя та інклюзії осіб з інвалідністю. Ці програми можуть включати заходи щодо працевлаштування, освіти, доступності, соціального захисту, медичної допомоги та інших сфер життя, які покращують якість життя осіб з інвалідністю.

Фінансова підтримка

Держави можуть надавати фінансову підтримку особам з інвалідністю, щоб допомогти їм забезпечити основні потреби та отримати необхідні послуги. Це може включати пенсії, стипендії, компенсації, гранти та інші форми фінансової допомоги.

Програми професійного розвитку та працевлаштування

Держави можуть запроваджувати програми, спрямовані на підтримку осіб з інвалідністю у процесі професійного розвитку та працевлаштування. Це може включати професійне навчання, консультації з кар'єрним розвитком, працевлаштування за сприянням держави та створення умов для інклюзивного працевлаштування.

Системи підтримки та консультування

Держави можуть створювати системи підтримки та консультування для осіб з інвалідністю та їх родин. Це може включати гарячі лінії, консультаційні служби, інформаційні центри та інші ресурси, які надають інформацію, поради та підтримку у різних аспектах життя. Ці програми та механізми спрямовані на забезпечення інклюзії, рівних можливостей та захисту прав осіб з інвалідністю. Вони грають важливу роль у створенні справедливого та інклюзивного суспільства.

Роль урядових структур у забезпеченні доступу особам з інвалідністю під час війни до послуг та ресурсів є надзвичайно важливою

для їхньої соціальної інтеграції та підтримки. Урядові органи відіграють ключову роль у створенні і реалізації політик та програм, спрямованих на поліпшення якості життя осіб з інвалідністю під час війни. Нижче представлено деякі засади та заходи, які реалізуються урядовими структурами для забезпечення доступу осіб з інвалідністю до послуг та ресурсів під час війни.

Законодавча база

Урядові структури забезпечують розробку та прийняття законодавчих актів, що гарантують права та соціальний захист осіб з інвалідністю під час війни. Ці законодавчі акти визначають правові гарантії, доступ до медичної допомоги, реабілітаційних послуг, освіти та працевлаштування для цільової групи.

Розробка та реалізація програм

Урядові структури розробляють та впроваджують спеціальні програми, спрямовані на забезпечення доступу осіб з інвалідністю до послуг та ресурсів під час війни. Ці програми охоплюють такі сфери, як медична допомога, психологічна підтримка, соціальна реабілітація, професійна підготовка та зайнятість.

Фінансування та ресурси

Урядові структури виділяють фінансові ресурси та матеріальні кошти на реалізацію програм та послуг, спрямованих на підтримку осіб з інвалідністю під час війни. Це включає фінансування медичних установ, реабілітаційних центрів, навчальних закладів, працевлаштування та інших послуг, необхідних для забезпечення повноцінного життя та інтеграції цільової групи осіб з інвалідністю.

Розвиток інфраструктури

Урядові структури приділяють увагу розвитку інфраструктури, що сприяє доступності для осіб з інвалідністю. Це може включати будівництво адаптованих приміщень, підйомних платформ, доступних

транспортних засобів, а також забезпечення доступу до інформаційних технологій та комунікаційних засобів.

Сприяння створенню партнерства

Урядові структури сприяють розвитку партнерських відносин з неприбутковими організаціями, міжнародними організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Це сприяє обміну досвідом, координації зусиль та підтримці ініціатив, спрямованих на покращення умов життя та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю під час війни.

Моніторинг та оцінка

Урядові структури здійснюють моніторинг та оцінку ефективності реалізації програм та послуг для осіб з інвалідністю під час війни. Це дозволяє виявляти проблемні аспекти, коригувати стратегії та поліпшувати якість надання підтримки.

Роль урядових структур у забезпеченні доступу осіб з інвалідністю під час війни до послуг та ресурсів є невід'ємною частиною створення інклюзивного суспільства. Правильно спрямовані політики, програми та ресурси допомагають забезпечити соціальну підтримку та підвищити якість життя осіб з інвалідністю під час війни.

Неприбуткові організації грають важливу роль у профілактиці соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни та наданні їм підтримки. Ось огляд діяльності таких організацій:

Психологічна підтримка

Неприбуткові організації можуть надавати психологічну підтримку особам з інвалідністю, які стикаються зі стресом, тривогою та іншими психологічними труднощами внаслідок війни. Це може включати індивідуальні консультації, групові терапії, психотерапію та психосоціальну підтримку.

Реабілітація та фізична підтримка

Неприбуткові організації можуть організовувати програми фізичної реабілітації та підтримки для військових інвалідів. Це може включати фізіотерапію, тренування з використання протезів та пристосувань, реабілітаційні заняття та спортивні заходи.

Соціальна інтеграція

Організації можуть допомагати військовим інвалідам у процесі соціальної інтеграції, надаючи їм можливості для участі в соціальних, культурних та спортивних заходах. Це сприяє зміцненню соціальних зв'язків, відновленню самооцінки та підтримці позитивного ставлення до життя.

Професійна реабілітація та працевлаштування

Неприбуткові організації можуть розробляти та реалізовувати програми професійної реабілітації та працевлаштування для військових інвалідів. Це може включати професійне навчання, курси підвищення кваліфікації, розробку навичок пошуку роботи та сприяння у працевлаштуванні.

Захист прав інвалідів

Організації можуть працювати над захистом прав військових інвалідів, зокрема через адвокацію, правову допомогу та надання інформації про їх права. Вони можуть виступати голосом військових інвалідів, боротися за їхню інклюзію та забезпечення рівних можливостей. Ці дії неприбуткових організацій допомагають військовим інвалідам під час війни уникнути соціальної ізоляції, отримати необхідну підтримку та повернутися до повноцінного життя.

Неприбуткові організації відіграють важливу роль у мобілізації ресурсів та утворенні партнерств з урядовими структурами з метою підтримки осіб з інвалідністю під час війни. Їх діяльність спрямована на забезпечення допомоги, соціальної підтримки та захисту прав цільової групи.

Однією з ключових ролей неприбуткових організацій є мобілізація ресурсів. Вони активно залучають громадськість, бізнес-сектор, фінансові установи та інші сторони до фінансової, матеріальної та експертної підтримки проектів та програм для осіб з інвалідністю. Неприбуткові організації організовують збір коштів, благодійні заходи, кампанії з метою забезпечення необхідних ресурсів для реалізації проектів і програм. Крім того, неприбуткові організації є важливими партнерами урядових структур. Вони співпрацюють з урядовими органами для розробки та впровадження політик та програм, спрямованих на підтримку осіб з інвалідністю. Ця співпраця базується на принципах взаємного довіри, діалогу та спільного вирішення проблем.

Неприбуткові організації також виконують роль адвокатів і захисників прав осіб з інвалідністю. Вони стежать за дотриманням законодавства, проводять моніторинг та аналізують ситуацію з правами цільової групи, виступають з ініціативами щодо поліпшення умов життя та соціальної інтеграції.

Неприбуткові організації також відіграють важливу роль у формуванні громадської свідомості та поширенні інформації про проблеми осіб з інвалідністю під час війни. Вони проводять освітні заходи, тренінги, конференції та інші заходи з метою підвищення усвідомленості суспільства про потреби та права цільової групи.

Таким чином, роль неприбуткових організацій у забезпеченні доступу осіб з інвалідністю під час війни до послуг та ресурсів є невід'ємною складовою впровадження ефективних політик та програм підтримки. Їх мобілізація ресурсів, партнерство з урядовими структурами, адвокатська діяльність та робота з громадськістю впливають на покращення якості життя та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю під час війни.

Спільна діяльність урядових органів та неприбуткових організацій в профілактиці соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни є важливим елементом впровадження ефективних політик та програм підтримки. Ця співпраця має на меті забезпечити доступ до послуг та ресурсів, підтримку соціальної інтеграції та попередження соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни.

Урядові органи відіграють ключову роль у створенні правової бази та регулюванні сфери підтримки осіб з інвалідністю під час війни. Вони розробляють та впроваджують законодавство, стратегії, програми та політики, спрямовані на захист прав та забезпечення потреб цільової групи. Урядові органи також мають фінансові та матеріальні ресурси для забезпечення підтримки та розвитку послуг для осіб з інвалідністю під час війни.

Неприбуткові організації, з свого боку, грають важливу роль у мобілізації ресурсів, партнерства з урядовими структурами та наданні практичної підтримки особам з інвалідністю під час війни. Вони виступають як адвокати та захисники прав цільової групи, проводять освітні заходи, сприяють усвідомленню громадськості проблем та потреб осіб з інвалідністю. Неприбуткові організації також можуть забезпечувати практичну підтримку у вигляді консультування, реабілітаційних послуг, психологічної підтримки та інших форм допомоги.

Спільна діяльність урядових органів та неприбуткових організацій передбачає побудову партнерських відносин, обмін досвідом та знаннями, координацію зусиль для забезпечення доступу до послуг та ресурсів, виявлення потреб та розробку спільних стратегій. Ця співпраця має на меті максимально ефективно використання ресурсів та забезпечення повноцінної підтримки осіб з інвалідністю під час війни.

Важливим аспектом спільної діяльності є координація з іншими зацікавленими сторонами, такими як міжнародні організації, інші

громадські організації, медичні заклади та інші інституції. Це сприяє створенню комплексної системи підтримки, де кожен партнер вносить свій внесок у забезпечення доступу до послуг та ресурсів, а також попередження соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни.

Відповідно, спільна діяльність урядових органів та неприбуткових організацій в профілактиці соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни є важливим чинником впровадження ефективних політик та програм підтримки. Ця співпраця сприяє забезпеченню доступу до послуг та ресурсів, підтримці соціальної інтеграції та попередженню соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни.

Висновки до розділу 1

Соціалізація відіграє фундаментальну роль у житті будь-якої особистості. Саме тому є потреба у поширенні провідних ідей, сучасних методик і таким чином допомагати особам з інвалідністю стати членами суспільства, в якому немає некоректного відношення та упередженості. Особливо варто фахівцям сфери надання соціальних послуг звертати увагу на принципи толерантності. Найменше, що може позитивно вплинути на майбутній позитивний результат — це вихід з ізоляції, та перші кроки у нове: пошук роботи, друзів, гарних приятелів для спільного проведення часу. Сфера соціальної роботи надає актуальні методи допомоги за таким запитом: фахівець допоможе знайти професійні курси, за потреби обладнання або ліки, доречно пояснить, як можна вплинути на кризову ситуацію, і відчувати себе комфортно у соціумі.

Подолання стигматизації реалізується завдяки інформаційній кампанії від держави. Гарним прикладом є боротьба за права темношкірих у 50-х роках минулого століття в США. Час довів, що люди мають звикнути до змін, і надалі більшість адаптується. Навряд чи можна зараз здивувати варіативністю колісних крісел особу з інвалідністю з-за кордону. Україну чекає подібний прогрес, адже відповідальне відношення до тих, хто має певний діагноз, формує поважне ставлення надалі.

Зміни у принципах будівництва демонструють серйозне ставлення державних органів до маломобільних груп населення. І кожні відбудований пандус і широкий ліфт є неабиякими важливими прикладами, адже ними будуть користуватися особи, які цього потребують.

Більш того, не варто нормалізувати байдуже відношення до цієї теми, і коли людина робить помилку у термінах «крісло колісне»; «інклюзія», доречним буде є виправити, такі дрібниці вартують дорого. До

того ж, саме під час війни особа з інвалідністю має відчувати себе ваговою частиною суспільства.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

2.1 Методика та організація дослідження

Опитування — це метод отримання інформації про суб'єктивний погляд людей щодо певної теми. Це є одним із найпоширеніших методів дослідження, який використовується для збору даних від окремих осіб або груп населення. Метод заснований на використанні конкретних питань, на які учасники опитування надають відповіді.

Опитування можна проводити у формі анкет, інтерв'ю або електронних таблиць, залежно від контексту та цілей дослідження. Розроблені питання можуть бути закритими (оберіть варіанти відповідей) або відкритими (використайте текстові відповіді). Завдяки цьому метод є потужним дослідницьким інструментом, який дозволяє збирати широкий спектр інформації від ваших респондентів.

Для проведення дослідження було створено опитування онлайн у форматі Гугл-форми, щоб визначити теперішні особливості життя осіб з інвалідністю під час війни. У опитуванні взяли участь 34 людини різної вікової категорії та соціального статусу, але вони мають різні групи інвалідності. Гугл-форму, яку було створено для проведення опитування онлайн, я поширила у особистих повідомленнях принципово серед осіб, які мають інвалідність.

Отже, подібне рішення допомогло структурувати інформацію від категорії людей, яка має об'єктивні дані та релевантний досвід. Саме тому більшість питань були відкритого типу, адже для презентації результатів дуже важливо відверто розписати кожен з відповідей. І тому, завдяки цьому можна зробити правильний висновок.

Обробка даних під час проходження опитування проводиться швидко, тому це не забирає час в учасників. До речі, опитування дають можливість збирати якісну і кількісну інформацію. Застосовувалися запитання з варіантами відповіді так/ні, питання з вибором кількох варіантів відповідей, щоб отримати конкретні дані, та навмисно більшість з них були відкритими запитаннями для того, щоб надати респондентам можливість виразити свої думки у повній мірі.

Використання соціальних мереж для опитувань є чи не найефективнішим способом наразі дослідити специфічні питання. Соціальна мережа має велику базу активних користувачів, що дозволяє зручно та у короткий проміжок часу залучити всіх осіб в дослідження. Також проводити опитування в соціальних мережах зручно і репрезентативно. Завдяки різноманітним функціям соціальних мереж можна швидко поширювати опитування серед своїх контактів або пов'язаних груп і спільнот. Це дає можливість швидко зібрати багато відповідей за короткий проміжок часу.

Беззаперечно, конфіденційність завжди буде важливим фактором, бо часто наявність опитування без ідентифікації допомагає отримати більш відверті відповіді. Внаслідок, це є позитивним завершенням проведення опитування, бо людина відповідала чесно і усвідомлювала свій статус анонімності упродовж опитування.

2.2. Інтерпретація результатів емпіричного дослідження

Опитувальник містить в собі оптимальну кількість питань, а саме – 10.

Назва: «Опитувальник на визначення особливостей життя людей з інвалідністю під час війни».

Принциповим було рішення зробити опитування переважно з відкритих питань, та враховуючи принцип анонімності.

В опитуванні взяли участь 34 особи.

Найбільша вікова категорія опитуваних – 18-25 рік (76,47 %), далі 26-35 років (14,7 %), до 18 років (8,8 %).

Також, обов'язковим питанням було визначення статі опитуваних, серед них були зафіксовані: особи жіночої статі (79,4%), особи чоловічої статі (20,5%)

На питання «Як часто ви бачите інформаційну підтримку людей з інвалідністю у соціальних мережах?» респонденти відповідали так: «Доволі не часто»(58,8%), «Доволі часто»(32,3%), «Рідко»(8,8%).

Це свідчить про те, що існує неабияка потреба у поширенні в інформаційний простір актуальної інформації про зрушення у правильну сторону та продуктивну співпрацю.

На відкрите питання «Які заходи, проєкти чи ініціативи ви хотіли б бачити частіше в інформаційному просторі?» респонденти відповідали індивідуально.

Серед варіантів зафіксовані були: різноманітні інтерв'ю(6 людей), проєкт по залученню людей з інвалідністю до різних компаній з метою працевлаштування(12 людей), лекції(3 людини), підкасти(5 людей), інформація про реабілітаційні заходи та програми(3 людини), словник безбар'єрності(5 людей).

Особливо зараз важливо розуміти, як надавати основу знань про цю групу населення, тому усі результати є фундаментальними. Можна зробити висновок, що не вистачає саме поширення позитивних даних у інформаційному просторі та грамотної презентації осіб з інвалідністю.

На питання «Як ви ставитесь до надання додаткових робочих місць людям з інвалідністю?» відповіли: «Позитивно»(91,1%), «Нейтрально»(8,8%).

Респонденти розуміють, як наразі важливо допомагати людям із працевлаштуванням, особливо під час війни. Роботодавці часто підтримують саме осіб з інвалідністю та подібна практику в Україні стає більш популярною.

На питання «Чи плануєте ви надалі більше звертати увагу на державну політику, що стосується осіб з інвалідністю?» всі респонденти обрали відповідь «Так»(100%), адже це хвилює абсолютно всіх громадян.

На питання «Які позитивні зміни відбулися там, де ви живете, саме як для людей з інвалідністю, від початку вторгнення?» лідируючою відповіддю стала «Не помітно було жодних»(97,0%), 1 людина не надала відповідь.

На питання «Які негативні зміни відбулися там, де ви живете?» переважна більшість відповідала «Не помітно жодних» (97,5%), 2 людини додали, що змінився фокус допомоги в сторону інших категорій населення(5,8%).

Це безумовно не найкраще, що хотілося б мати на момент 2023 року, адже міська влада у будь-якому місті має фінансувати позитивні зміни, за потреби, відбудовувати певні споруди, покращувати стан будівель для створення безбар'єрного середовища. Та стан цих планів поки що незадовільний, бо у результаті ніхто з опитуваних не побачив різниці.

На питання «Як ви оцінюєте наявність забезпечення елементів безбар'єрного середовища(пандуси, широкі ліфти) у громадських місцях?» було запропоновано надати відповідь використовуючи цифри від 1 до 5. Більшість респондентів обрали 2(44,1%) і 3(44,1%), 4(11,7%) людини обрали 1.

На жаль, подібні зміни не можуть відбуватися швидко, та навіть деякий громадський транспорт встигають модернізувати під потреби людей, що використовують колісне крісло. Тому тенденція більш нейтральна, аніж негативна.

На питання «Чи багато в вашому оточенні людей з упередженим ставленням до осіб з інвалідністю» 7 респондентів відповіло «Так»(20,5%), 26 осіб відповіло «Ні»(76,4%)

Завдяки небайдужим людям, підприємцям, активістам можна побачити осіб з інвалідністю на робочих місцях у супермаркеті та ін. Це надає звичайному громадянину відчуття того, що це всі люди — це частина соціуму, і немає серед них унікальних чи надто незвичних.

Висновки до розділу 2

За результатами опитування, можна визначити певний ряд коротких нотаток. По-перше, суттєво змінюється ситуація зі ЗМІ та подачею у медіа-просторі осіб з інвалідністю.

По-друге, респонденти зазначили, що є потреба у перевірці, реновації приміщень, квартирних будинків. Проблема упередженого ставлення поступово втрачає свою актуальність. У висновку варто звернути увагу на факти, що мають зараз значення, і впливають на життя членів суспільства. Аналізуючи стрічку новин та пошукові запити у Google, найбільш актуальною проблемою людей з інвалідністю зараз є оформлення інвалідності та отримання державних пільг та пенсій. Цим занепокоєні родини важко поранених, адже державні структури можуть затягувати процес в той момент, коли на поранення треба звертати увагу якнайшвидше та шукати фінансування. До вторгнення основними побажаннями людей з інвалідністю були саме безбар'єрне середовище, оновлені пільгові виплати та поступове формування культури спілкування, направленої на викорінення образливих, не коректних термінів. Наразі, до вищезазначених висловлювань можна додати і відчуття безпеки, а саме зручні функціональні бомбосховища, шлях до яких не забудований бордюрами чи іншими бар'єрами.

Саме завдяки таким речам можна створити безпечний простір для всіх на момент війни, та довести, що адміністрація міста, селища, населеного пункту дбає про кожного і підтримує принципи інклюзивного середовища.

Більшу цінність мають грантові програми, бо таким чином можна створювати нові робочі місця для осіб з інвалідністю.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

3.1 Соціальні проекти для популяризації інформації про інвалідність

Стрімка діджиталізація створює нові можливості. У сучасному суспільстві є запит на поширення серед молоді ідей толерантності до різних груп населення. Саме тому я взяла за основу статтю американського педагога для створення курсу, який присвячений соціальній адаптації людей з інвалідністю до освітнього процесу та соціальної взаємодії. Він може бути корисним як і впевненим користувачам Інтернету, так і людям, які поки не ознайомилися з цією технологією.

Він доступний у двох варіантах: офлайн та онлайн. Через універсальність, його можливо використовувати як у шкільних закладах, так і в університетах. Прикладом аудиторії є підлітки та молоді люди, які наразі зацікавлені у підвищенні власних знань з цієї теми. Та не варто забувати і про старшу аудиторію, викладачів, що завжди мають підвищувати рівень обізнаності у цих темах.

Він поділений на лекції, матеріал яких складається з базових тем, а саме:

- 1.«Історичні дані про інклюзивність»
- 2.«Толерантність як крок до розуміння світу»
- 3.«Етичні підходи до співпраці з особами з інвалідністю»
- 4.«Безбар'єрне середовище»
- 5.«Світові приклади соціалізації людей з інвалідністю»

Способи, які допоможуть правильно презентувати цей курс аудиторії:

1. Застосування широкого підходу, орієнтованого як на молоду аудиторію, так і на освітян. Бачачи людей з інвалідністю, багато хто не наважується дізнатися більше, і не має досвіду обговорення цього. Про діагноз інвалідність часто не згадують, тому що люди бояться сказати щось неправильне або можуть не усвідомлювати справжнього різноманітного спектру інвалідності, враховуючи те, що є різноманітні тлумачення та види інвалідності.

2. Забезпечення того, щоб учні/студенти володіли правильними термінами, щоб насправді бути свідомими, і впевнено себе почувати у компанії різних людей. Коли студенти мають можливість обговорити інклюзивність у ширшому контексті ідентичності, вони можуть багато чого запропонувати. Варто починати ці розмови з оповідання, книги, новинної статті чи короткого відео, яке відкриває двері для обговорення цієї теми.

Звідти, замість того, щоб бути єдиним оратором, викладач проводить час, слухаючи думки, запитання та спостереження студентів. Виконання ролі фасилітатора дозволяє учням почати розуміти особливості життя конкретної групи на основі їхнього власного погляду на світ, і може бути досить потужним кроком для початку власної роботи з упередженнями та покращенням знань.

3. Використання дискримінованих груп населення як приклад для обговорення. Може здатися, що логічного зв'язку тут немає, і спочатку буде складно знайти способи поєднання точки між людьми з інвалідністю та всіма іншими дискримінованими спільнотами. Зв'язок є у тому, щоб сформулювати логічний ланцюжок, і наводити приклади від дискримінованих груп населення. Адже багато проблем зі стереотипами,

упередженнями та дискримінацією поділяють усі кризові групи, включно з маломобільними особами.

Оскільки більшість людей зазнають діагноз інвалідність протягом свого життя та часто несподівано, це базова відправна точка для цих складних дискусій.

Педагоги, які беруть участь у цьому курсі можуть взяти на себе провідну роль у своїх закладах, щоб гарантувати, що ці учні отримають позитивний досвід у школі, розвинути навички для майбутнього успіху в навчанні та кар'єрі, розвинути соціальні навички та насолоджуватимуться новим досвідом. У майбутньому можна впевнено започаткувати ряд програм, спрямованих на контроль задоволення потреб у процесі навчання та сприяння позитивній взаємодії між усіма учнями. Самосвідомість важлива, і освітяни можуть відверто вирішити, знайшовши час, щоб оцінити власні переконання та ставлення до учнів з інвалідністю, перш ніж погоджуватися або добровільно працювати над подібними програмами, курсами. Педагоги, які мають негативне ставлення, мають розглянути можливість участі в заходах з професійного розвитку, щоб усунути власні упередження. Оскільки викладачі з закладів освіти несуть відповідальність за задоволення потреб усіх учнів, комфорт і позитивне ставлення до роботи з учнями з інвалідністю, можна розглядати як важливі якості професійного, етичного та мультикультурного компетентного освітянина.

На шкільний досвід учнів цієї групи населення можуть позитивно чи негативно впливати ставлення та поведінка учнів і викладачів, а також загальна шкільна політика, яку варто модерувати за необхідності. Фахівці можуть взяти на себе ініціативу в оцінці шкільного клімату щодо учнів з інвалідністю та ініціювати втручання або виступати за необхідні зміни, коли це необхідно.

Однією з головних цілей курсу є розширення можливостей людей з інвалідністю, саме для того, щоб ці особи ставали залученими до потенційно важливих проєктів, власних хобі та самореалізації. Ще однією метою є покращення якості життя людей з інвалідністю та комфорту їхніх сімей, адже часом саме члени сім'ї – єдині органи, що займаються всебічним розвитком та соціалізацією особи.

Серед репрезентативних позитивних прикладів інших курсів є запуск у 2019 році на платформі « Prometheus » курс «Захист прав людей з інвалідністю» [8]

Іншим чудовим прикладом є факт працевлаштування людини з інвалідністю у заклад в Києві. Заклад з'явився завдяки мікрогранту «Робота» та ініціативі киянки Аліни Лень. Співробітниками працюють молоді люди з синдромом Дауна та іншими ментальними розладами.

Як зазначає власниця, в неї першочергово виникла ідея відкрити заклад, де молодь з інвалідністю могла б реалізуватись. Для таких людей робота – це не лише можливість працювати, але ще й можливість вчитись, розвиватись, змінюватись, краще почувати себе в оточуючому середовищі.

3.2 Програми психологічної підтримки людей з інвалідністю під час війни

Військові конфлікти, які торкнулися нашої країни, мають серйозний вплив на життя людей, зокрема на тих, хто отримав важкі травми в результаті цих подій. Одним із важливих аспектів підтримки інвалідів під час війни є популяризація інформації про їхні права, потреби та можливості. Чим більше людей будуть освічені щодо багатогранної інклюзивної сфери, тим більше можливостей відкриваються для соціальної підтримки та інклюзії цих осіб.

Популяризація інформації про інвалідність має декілька важливих аспектів. По-перше, це формування позитивного ставлення до маломобільних осіб в суспільстві. Часто люди мають стереотипи та хибні уявлення про інвалідність, які можуть призводити до соціальної ізоляції та дискримінації. Шляхом популяризації інформації про діагноз «інвалідність», ми можемо змінити це ставлення, розширити свідомість та розуміння людей щодо проблем, з якими стикаються інваліди, та сприяти їхній соціальній інтеграції.

По-друге, популяризація інформації допомагає забезпечити доступність сервісів та послуг для нужденних осіб. Знання про потреби та особливості цільової аудиторії дозволяє урядовим органам, неприбутковим організаціям та громадськості створити та забезпечити необхідні ресурси та послуги, які відповідають потребам інвалідів. Це можуть бути освітні програми, професійна реабілітація, доступ до зайнятості та багато іншого.

По-третє, популяризація інформації про інвалідність допомагає створити сприятливе середовище для інклюзивної партнерської діяльності. Вона спонукає урядові структури та неприбуткові організації до спільної роботи та мобілізації ресурсів для забезпечення повноцінної підтримки інвалідів. Це може включати створення спеціальних програм, фондів фінансування, спільних проектів та інших форм співпраці.

Отже, популяризація інформації про інвалідність під час війни є надзвичайно важливою для забезпечення повноцінної підтримки осіб з інвалідністю. Це допомагає формувати позитивне ставлення до інвалідів, забезпечувати доступність послуг та ресурсів, а також створювати партнерські взаємини між урядовими структурами та неприбутковими організаціями. Наша спільна діяльність та зусилля можуть мати значний вплив на життя інвалідів під час війни і сприяти їхній соціальній інтеграції.

В Україні реалізовано ряд проектів спрямованих на поширення достовірної інформації про інвалідність, інклюзивність та висвітлення проблем з якими стикаються особи з інвалідністю, зокрема з соціальною ізоляцією під час війни.

Проект «Інформованість інклюзії» спрямований на сприяння свідомості та розумінню інклюзивних принципів у суспільстві. Основною метою проекту є популяризація ідеї інклюзії та створення умов для повноцінної участі всіх людей, незалежно від їхньої фізичної або розумової спроможності, в усіх сферах життя.

Основні складові проекту «Інформованість інклюзії» включають:

Інформаційні кампанії. Організація інформаційних кампаній з метою поширення інформації про інклюзивні принципи та практики. Це може включати виготовлення та розповсюдження брошур, плакатів, відеоматеріалів, створення веб-сайту та соціальних медіа-каналів для поширення інформації.

Освітні заходи. Проведення семінарів, тренінгів та лекцій для широкої громадськості, вчителів, студентів, батьків та інших зацікавлених осіб з питань інклюзії. Це сприяє підвищенню рівня свідомості та розуміння інклюзивних практик та розвитку позитивного ставлення до різноманітності.

Партнерство зі школами та установами. Встановлення партнерських відносин зі школами, університетами та іншими установами з метою сприяння реалізації інклюзивної освіти та створення умов для навчання та розвитку всіх учнів, включаючи дітей з особливими потребами.

Адвокація та лобіювання. Проведення заходів з адвокації та лобіювання на рівні уряду та законодавчих органів для підтримки політик, законодавства та програм, спрямованих на забезпечення інклюзії в суспільстві.

Створення інклюзивних середовищ. Підтримка створення інклюзивних середовищ у школах, громадських просторах, робочих місцях та інших сферах життя. Це може включати рекомендації та підтримку щодо адаптації просторів, доступу до послуг та можливостей для всіх людей.

Проект «Інформованість інклюзії» сприяє розбудові свідомого та інклюзивного суспільства, де всі люди мають рівні можливості та права на повноцінне життя.

Проект «Інклюзивний культурний фестиваль» спрямований на показ можливостей та талантів осіб з інвалідністю та сприяння їхньому повноцінному участю в культурному житті. Цей фестиваль створює платформу, де люди з різними типами інвалідності можуть демонструвати свої таланти та навички у різних галузях мистецтва та культури.

Основні аспекти проекту «Інклюзивний культурний фестиваль» включають:

Виставки та виступи. Організація виставок мистецтва, концертів, театральних вистав та інших культурних заходів, на яких особи з інвалідністю можуть показати свої творчість та виступити перед аудиторією. Це сприяє визнанню їхніх талантів та зміцненню усвідомлення різноманітності в культурному середовищі.

Майстер-класи та тренінги. Проведення майстер-класів та тренінгів з різних видів мистецтва та культурних активностей. Це надає можливість особам з інвалідністю отримати нові навички, розвивати свої таланти та спілкуватися з професіоналами у цих галузях.

Партнерство з культурними установами. Встановлення партнерських відносин з культурними установами, театрами, галереями та іншими культурними організаціями з метою сприяння інклюзивному доступу до культурних подій та спектаклів. Це може включати адаптацію приміщень,

надання супроводу та інших підтримуючих заходів для осіб з інвалідністю.

Соціальна інтеграція. Створення умов для взаємодії між особами з інвалідністю та іншими учасниками фестивалю. Це може включати спільні проектні роботи, спілкування, обмін досвідом та створення позитивного середовища, де всі учасники відчують себе рівними та важливими.

Свідомість та освітній аспект. Фестиваль може включати освітній аспект, де проводяться лекції, дискусії та презентації, спрямовані на підвищення свідомості про інклюзію та розуміння потреб та прав осіб з інвалідністю. Це допомагає розширити розуміння інклюзивних принципів у суспільстві.

Проект «Інклюзивний культурний фестиваль» є важливою ініціативою, яка сприяє розбудові інклюзивного суспільства, де всі люди мають можливість виявити та розвинути свої таланти, незалежно від своєї фізичної або розумової спроможності. Він відкриває нові можливості для інклюзії та сприяє створенню рівних умов для всіх.

Міжнародний день інвалідів відзначається щорічно 3 грудня, і це особливий день, коли увесь світ об'єднується, щоб підтримати права та гідність інвалідів. Головна мета цього дня - підвищення усвідомленості суспільства щодо проблем, з якими стикаються люди з інвалідністю, та пропагування ідеї рівних можливостей для всіх.

Проект «Міжнародний день інвалідів» включає ряд заходів, спрямованих на розповсюдження інформації про права та потреби інвалідів. Один з найважливіших аспектів цього проекту - освітній компонент. Шляхом проведення семінарів, тренінгів, лекцій та дискусійних панелей ми стимулюємо обговорення теми інвалідності та розкриваємо значення рівних можливостей для всіх.

Крім того, проект передбачає проведення соціальних акцій та заходів, спрямованих на підтримку інвалідів. Це можуть бути благодійні

заходи, спортивні змагання, культурні події та інші активності, що сприяють популяризації позитивного ставлення до інвалідів та підтримці їхньої активної участі в суспільному житті.

Результати проекту «Міжнародний день інвалідів» є помітними. Вони полягають у зміні свідомості громадськості, у збільшенні усвідомлення прав інвалідів та впровадженні конкретних заходів для покращення їхнього становища. Цей проект сприяє формуванню інклюзивного суспільства, де кожна людина, незалежно від своїх можливостей, може реалізувати свій потенціал.

На завершення, варто наголосити, що реалізація проекту «Міжнародний день людей з інвалідністю» має велике значення для створення справедливого, рівного та інклюзивного суспільства. Ми всі повинні приєднатися до зусиль і внести свій внесок у розповсюдження ідеї рівних можливостей та позитивного ставлення до людей з інвалідністю.

Проект «Соціально-психологічна підтримка для ветеранів» має на меті надання емоційної та психологічної підтримки військовим інвалідам. Цей проект відіграє важливу роль у стабілізації та поліпшенні психологічного стану ветеранів, які постраждали внаслідок військових конфліктів.

Ветерани, особливо ті, хто стали інвалідами під час війни, зазнають значних труднощів у процесі соціальної адаптації та подолання психологічних травм. Це може включати почуття безсилля, тривоги, депресії та посттравматичного стресового розладу. Проект «Соціально-психологічна підтримка для ветеранів» спрямований на допомогу цим людям і надання їм необхідної підтримки [15].

Один з основних аспектів цього проекту - надання емоційної підтримки ветеранам. Це може включати проведення індивідуальних консультацій, групових терапевтичних занять, а також створення спеціальних психологічних програм для розвитку механізмів

саморегуляції та подолання стресу. Ці заходи допомагають ветеранам знайти способи впоратися з емоційними труднощами та покращити їхню якість життя.

Крім того, проект включає соціальну підтримку ветеранів. Це означає надання інформаційної допомоги щодо доступних соціальних та медичних послуг, підтримка у вирішенні побутових питань та організація соціальних заходів, спрямованих на зміцнення соціальних зв'язків та інтеграцію ветеранів у суспільство. Наприклад, можуть проводитися семінари, тренінги, спортивні заходи, які сприяють формуванню нових соціальних контактів і підтримці ветеранів у процесі адаптації.

Проект «Соціально-психологічна підтримка для ветеранів» також спрямований на популяризацію позитивного ставлення до ветеранів і підвищення усвідомлення їхнього внеску в суспільство. За допомогою спеціальних комунікаційних кампаній, заходів та подій, проект акцентує увагу громадськості на важливості підтримки ветеранів та створення сприятливого середовища для їхнього повноцінного функціонування.

Значення проекту «Соціально-психологічна підтримка для ветеранів» надзвичайно велике. Він сприяє поліпшенню як фізичного, так і психологічного стану ветеранів, допомагає їм повернутися до активного життя та забезпечує їхню соціальну та емоційну підтримку. Крім того, проект спонукає громадськість до поширення позитивного ставлення до ветеранів і впровадження інклюзивної практики в усі сфери суспільства.

На завершення підкреслю, що проект «Соціально-психологічна підтримка для ветеранів» є важливим кроком у створенні безбар'єрного та підтримуючого середовища для ветеранів, які постраждали внаслідок військових конфліктів. Разом зі зусиллями урядових структур, неприбуткових організацій та громадськості ми можемо забезпечити належну підтримку ветеранам і сприяти їхній повноцінній інтеграції у суспільство. Давайте працювати разом, щоб зробити нашу країну місцем,

де кожна особа з інвалідністю, зокрема військовий інвалід, отримує належну підтримку, повагу та можливості для реалізації свого потенціалу.

Оцінка впливу проектів, зокрема вищезгаданих мною, які спрямовані на розвиток свідомості суспільства та ставлення до осіб з інвалідністю залежить від багатьох факторів, таких як обсяг та тривалість проектів, масштаб їх реалізації, а також ефективність комунікаційних стратегій та залучення цільової аудиторії. Проте, такі проекти можуть мати позитивний вплив на свідомість суспільства та ставлення до осіб з інвалідністю наступними способами:

Підвищення свідомості. Проекти, спрямовані на інформування та освіту суспільства про інклюзію та права осіб з інвалідністю, можуть допомогти збільшити рівень свідомості та розуміння проблем та потреб цих осіб. Чим більше людей отримують інформацію про різноманітність інвалідності та важливість інклюзії, тим більше змін можна очікувати в ставленні суспільства.

Позитивний приклад. Проекти, які демонструють успішні приклади осіб з інвалідністю, їхні таланти та досягнення в різних сферах життя, можуть впливати на ставлення суспільства. Це допомагає розбити стереотипи та переконати людей, що інвалідність не є перешкодою для досягнення успіху та активної участі в суспільстві.

Створення інклюзивних середовищ. Проекти, спрямовані на створення інклюзивних середовищ у школах, робочих місцях, культурних і спортивних закладах тощо, мають потенціал змінювати ставлення суспільства до осіб з інвалідністю. Коли люди бачать, що інвалідність є невід'ємною частиною нашого повсякденного життя і що вони можуть бути повноцінно включені, це сприяє зміні стереотипів та ставлення до них [7].

Розширення емпатії. Проекти, які дозволяють людям ближче ознайомитися з життям і досвідом осіб з інвалідністю, можуть сприяти

розширенню емпатії та розумінню їхніх потреб і викликів. Це може сприяти створенню більш сприятливого середовища, де люди більш готові надавати підтримку та розуміння.

Вплив проектів на свідомість суспільства та ставлення до осіб з інвалідністю може бути поступовим і залежати від послідовності та масштабу їх реалізації, а також взаємодії з іншими ініціативами та програмами [13]. Важливо продовжувати розвивати такі проекти, посилювати комунікацію з громадськістю.

В контексті військового конфлікту, особливо важливим стає поширення правильної інформації про інвалідність та покращення ставлення суспільства до цієї групи людей. Соціальні проекти відіграють ключову роль у цьому процесі, сприяючи популяризації інформації та формуванню позитивного ставлення до осіб з інвалідністю.

Одним з найважливіших аспектів цих проектів є освіта та інформування громадськості про різні типи інвалідності, їх потреби та права. Часто військові інваліди, які постраждали внаслідок воєнного конфлікту, мають особливі потреби та виклики, які вимагають спеціалізованої уваги та підтримки. Соціальні проекти спрямовані на надання інформації про ці потреби та покращення умов їх життя.

Один з успішних прикладів соціального проекту - це організація заходів та кампаній, спрямованих на популяризацію інформації про інвалідність та підтримку ветеранів. Ці заходи можуть включати виставки, конференції, тренінги та інші форми спілкування, де ветерани можуть ділитися своїми історіями та досвідом, а громадськість може отримати більш глибоке розуміння інвалідності та її впливу на життя людей [18].

Додатково, соціальні проекти можуть включати створення інформаційних матеріалів, які поширюються через різні канали зв'язку, такі як медіа, соціальні мережі та веб-сайти. Ці матеріали мають на меті розповісти широкій аудиторії про проблеми, з якими зіштовхуються

інваліди під час війни, та показати їхній потенціал та досягнення. Вони також можуть надати практичні поради та рекомендації щодо підтримки ветеранів та інших осіб з інвалідністю.

Важливим аспектом соціальних проектів є також залучення партнерів, включаючи урядові структури, неприбуткові організації, міжнародні організації та приватний сектор. Це дозволяє об'єднати зусилля та ресурси для ефективної реалізації проектів і забезпечити більший вплив на соціальне середовище.

У заключенні, соціальні проекти є невід'ємною частиною роботи з профілактики соціальної ізоляції осіб з інвалідністю під час війни. Вони сприяють популяризації інформації про інвалідність, формуванню позитивного ставлення до інвалідів та покращенню умов їх життя. Залучення партнерів та належне фінансування проектів є важливими чинниками успіху. Наша спільна робота може приносити реальні позитивні зміни в життя інвалідів та сприяти їхній повноцінній інтеграції в суспільство. Хоча вже було досягнуто певних успіхів у цій сфері, є багато проблем та викликів, які потребують нашої уваги та додаткових зусиль [19].

Перш за все, необхідно покращити доступ до соціальних послуг та ресурсів для осіб з інвалідністю. Це можна зробити шляхом розробки і впровадження спеціалізованих програм та проектів, спрямованих на задоволення конкретних потреб цієї групи людей. Крім того, важливо забезпечити інклюзивне середовище, де інваліди зможуть активно брати участь у суспільному житті та реалізовувати свій потенціал.

Другим напрямком розвитку є залучення додаткових ресурсів та партнерів. Велику роль у цьому можуть відігравати неприбуткові організації, які мають досвід та експертизу у роботі з інвалідами та ветеранами. Важливо сприяти співпраці між урядовими структурами, неприбутковими організаціями, академічними установами та приватним

сектором для ефективного використання ресурсів та розширення можливостей реалізації проектів.

Третім напрямком є збільшення обсягу фінансування. Реалізація соціальних проектів вимагає значних інвестицій, які забезпечують належне функціонування та розвиток цих ініціатив. Для цього потрібно шукати додаткові джерела фінансування, такі як державні фонди, гранти, пожертвування та спонсорська підтримка.

Останнім, але не менш важливим напрямком розвитку є впровадження інноваційних технологій та підходів у соціальні проекти. Використання сучасних інформаційних технологій, електронних платформ та онлайн-ресурсів може значно полегшити доступ до інформації, послуг та підтримки для інвалідів. Також варто розглядати можливості впровадження віртуальної реальності та інших інноваційних засобів для покращення ефективності та результативності соціальних проектів [1].

Висновки до Розділу 3

Основою для збагачення знань на теперішній момент є мережа Інтернет. Саме тому це робить процес навчання дещо пришвидшеним. В умовах війни варто пам'ятати про безпеку, адже є області України, в яких не працюють державні освітні установи(дитячі садки, школи). Отже, розробка інформаційних матеріалів у режимі онлайн, направлених на отримання, апробацію або використання принципово нових методик роботи з людьми з інвалідністю є серйозним кроком уперед. Багато викладачів зараз використовують платформу «Prometheus» задля популяризації співпраці з людьми з інвалідністю. Вони обирають сучасні теми, такі як «Цифрові технології для людей з інвалідністю».

У подібних проєктах є актуальні інструменти, що допоможуть людям з інвалідністю вільно користуватися інтернетом, гаджетами і комп'ютером. Є впевненість, що подібні ініціативи будуть отримувати більше підтримки від Міністерства освіти, і надавати новому поколінню важливий досвід обробки нових тематик. Безкоштовність курсів та доступність пришвидшує розвиток та грамотність молоді, адже треба вкладати великий ресурс, щоб потім отримати продуктивний результат.

ВИСНОВКИ

За весь період від початку повномасштабного вторгнення, завдяки власному аналізу було зроблено декілька висновків щодо роботи державних організацій та недержавних, а саме:

1. Фундаментальні зміни несуть підприємці, бо саме вони використовують часто доцільно іноземні інвестиції, що допомагає поглянути на вирішення труднощів впевнено та структурувати процеси.

2. Держава наразі допомагає інформаційними кампаніями, та звертає увагу на суспільне значення ініціатив від незалежних спеціалістів, що є важливим особливо при реалізації власних проектів.

Постраждали від військової агресії Росії українці можуть знайти в інтернеті у вільному доступі процес подачі заявки на отримання пільг та оформлення інвалідності. Загалом, вбачається позитивна тенденція через те, що у військовий час багато людей встигли стикнутися з прикладами людей з різними формами інвалідності. Саме цей крок мотивує не ігнорувати, а й підтримувати нужденних.

Соціальна робота після 24.02.2022 вийшла на абсолютно новий рівень завантаженості. Саме через просування проактивних дій, пов'язаних з волонтерством, ці приклади надихнули та збільшили.

Наостанок, є необхідним пам'ятати, що люди з інвалідністю не хочуть бути окремою частиною, що відгорожена суспільством, у якому виражено існують два полюси ставлення до них: гіперопіка та байдужість. Вони є творчими, налаштованими будувати кар'єру, гарно себе рекомендують як працівники у сфері обслуговування. Профілактика соціальної ізоляції відбувається тоді, коли соціум дозволяє кожному його члену бути собою.

У цілому варто зауважити, що важливою є підготовка, як людей з інвалідністю, так і саме суспільства та кожного члена, оскільки зазначена

категорія людей у минулому було відокремлена від іншої частини суспільства. І щоб не доводилося спостерігати, як громадяни відчують складнощі у встановленні контактів із людьми з інвалідністю, як вони не знають елементарних правил комунікації із такими людьми, не розуміють їх та відчують напруженість у спілкуванні, необхідно починати з себе. Завдяки інклюзивній освіті, відбувається розвиток культури спілкування між різними людьми, формується толерантність, емпатія та взаєморозуміння. Безбар'єрне середовище відіграє роль надійної підтримки для маломобільних осіб.

Отже, публікації, курси, тренінги та отримання нових знань формують принципово нову культуру поведінки. Мотивацією до вивчення усього вище зазначеного є шлях, обраний Україною, бо він передбачає різноманітність та варіативність підходів до життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша, О. І., Булеєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. Економіка промисловості, (1(36)), 3–9.
2. Антипкін Ю.Г. Стан здоров'я дитячого населення — майбутнє країни (частина 2) / Ю.Г. Антипкін, О.П. Волосовець, В.Г. Майданник, В.С. Березенко, Р.О. Моїсеєнко, О.В. Виговська, С.П. Кривопустов, В.М. Заболотько, М.Л. Аряєв, О.Є. Абатуров // Здоров'є ребенка. - 2018. - Т. 13, № 2. - С. 142-152.
3. Бондар В.І. Тенденції розвитку освіти дітей з психофізичними вадами в Європі та Україні // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка. Вип. XXI, Ч.1, Серія соціальна педагогіка, 2012. – С.7-27.
4. Гаджук З., Тараненко О., Образ людини з інвалідністю у сучасному медіаполі. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/6675/6707>
5. Дегтяренко Є.В. Психологічна підтримка людей з інвалідністю в умовах війни. – Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра спеціальності «Психологія». – Національний авіаційний університет. – Київ, 2023. – 47 с.
6. Державні будівельні норми: ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій», ДБН В.2.2- 3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти» та ДБН В.2.3-5:2018 «Вулиці та дороги населених пунктів». Інформаційний бюлетень Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. 2018. № 5. URL: <https://dreamdim.ua/ru/hovimistobudivni-dbn-planuvannya-i-zabudovateritorij-vulytsi-ta-dorogy-naselenyh-punktiv-zakladyosvity/>

7. Засенко, В. В., Колупаюва, А. А., Таранченко, О. М. (2016). Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, В. Г. Кремінь (ред.), (сс. 68-77). К.: Педагогічна думка (Zasenko, V. V., Kolupaieva, A. A., Taranchenko, O. M. (2016)

8. Захист прав людей з інвалідністю: онлайн-курс. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:FFR+PRPD101+2020_T1/about

9. Індекс інклюзії : загальноосвітній навчальний заклад : навчально-методичний посібник / кол. упорядників : Патрикеева О. О., Софій Н. З., Луценко І. В., Василяшко І. П. Під заг. ред. Шинкаренко В. І., Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 96 с.

10. Іпатов А.В. Поняття інвалідності в аспекті сучасного міжнародного права / А.В. Іпатов, І.Я. Ханюкова // Укр. вісн. мед.-соц. експертизи. – 2015. – № 3 (17). – С. 15-21.

11. Кравченко О. О. Нормативно-правові засади впровадження інклюзивного туризму як засобу реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами / О. О. Кравченко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: Педагогічні науки. — 2020. — № 1. — С. 128–147.

12. Кравченко О. О. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: погляд у минуле та перспективи сьогодення / О. О. Кравченко // European humanities studies: State and Society. 2017. № 2. S. 130–142.

13. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи: навч. посібн. / Лукашевич М. П., Мигович І. І. – 2-ге вид., доп. і випр. – К.: МАУП, 2003. – 168 с.

14. Основні показники інвалідності та діяльності медико соціальних експертних комісій України за 2016 р.: аналітико-інформаційний довідник / за ред. начальника відділу організації соціальної

допомоги окремим категоріям громадян, а також питань МСЕК МОЗ України С.І. Черняка / [Іпатов А.В., Мороз О.М. та ін.]. – Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2017. – 162 с.

15. Павлов К. В, Павлова О. М. Формування та регулювання конкурентних відносин на регіональних ринках житла України : монографія / К.В.Павлов, О.М.Павлова ; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк : Терен, 2019. – 542 с.

16. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 року № 423.

17. Соціально-психологічна підтримка адаптації ветеранів АТО: посібник для ведучих груп : навч. посіб. / В. В. Горбунова, А. Б. Карачевський, В. О. Климчук та ін.– Львів : Ін-т психічного здоров'я Укр. катол. ун-ту, 2016. – 92 с.

18. Титаренко Т. М. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій : методичні рекомендації / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології ; за наук. ред. Т. М. Титаренко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. 80 с.

19. Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг: навч. посіб. Київ: Алерта, 2015. 272 с.

20. Щерба, Н. С., 2019. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку. В: Сахневич І. Д. ред. Інклюзія в умовах професійної (професійно-технічної) освіти: зб. наук. праць. Житомир: Вид-во О. О. Євенок.